

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE RESMÎ EĞLENCE/BEZM MECLİSLERİ

Emine UYUMAZ*

ÖZET

Bu çalışmamızda Anadolu'da yaklaşık 230 yıl hüküm süren Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarının ve devlet erkânının başta saraylar olmak üzere tertip ettikleri eğlence meclislerini ne zaman, niçin düzenledikleri, bunlara kimlerin katıldığı ve eğlence anlayışı içinde yer aldığı üzerinde durmaya çalıştık.

Dönemin kaynaklarında Farsça bezm ve Arapça işret kelimeleri ile ifade edilen eğlence meclislerinin cülûs merasimi, elçi kabulü, düğün merasimi dışında devlet erkânına suikast düzenlemek gibi çeşitli nedenlerle düzenlendiğini tespit ettik. Ayrıca bu meclislerin eğlence dışında dönemin seçkin âlim, şair, mütefekkirleri ile sultan ve devlet erkânını buluşturup kaynaştırmak, fikir alışverişinde bulunmalarını sağlamak gibi önemli bir fonksiyonu da vardı.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu, Bezm, Eğlence Meclisleri, Cülûs Merasimi.

Geçmişten günümüze eğlence, insan hayatında hava, su, yemek-içmek, barınmak ve sağlık kadar elzem olmasa da önemli bir yer tutmaktadır. Eğlence ve eğlence hayatı denilince ilk akla gelen mekanlardan biri de hiç şüphesiz saraylardır. Biz bu çalışmamızda XI. yüzyılın sonlarından XIV. yüzyılın başlarına kadar Anadolu'da yaklaşık 230 yıl hüküm süren Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarının ve devlet erkânının başta saraylar¹ olmak üzere tertip ettikleri resmî eğlence meclislerini ne zaman, niçin düzenledikleri, bunlara

* Yrd. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Elimizdeki mevcut bilgilere göre, Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki ilk saray Konya Alâeddin Tepesi'nde yer almaktadır. İnşasına da muhtemelen Anadolu'da ilk imar faaliyetlerini başlatan I. Mesut (1116-1155)'un son zamanları ile II. Kılıç Arslan (1155-1192) döneminde başlanmıştır. Daha sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196/ 1205-1211) 1207'de Antalya'ya feth ettikten sonra beldeyi devletin yazlık başkenti olarak tahsis etmesi üzerine orada da saray inşa edilmiştir. Bunları I. Alâeddin Keykubad'ın Alâiye'de, Kayseri yolu üzerindeki Keykubadiye Sarayı ile Konya Beyşehir arasındaki Kubadabad sarayları takip etmiştir.

kimlerin katıldığı ve eğlence anlayışı içinde nelerin yer aldığı üzerinde durmaya çalışacağız².

Çalışmamıza başladığımızda gördük ki, dönemin kaynaklarında eğlence meclisleri Farsça “bezm”³ ve Arapça “işret”⁴ kelimeleri ile ifade edilirken en çok aşağıda belirtilen durumlarda tertip edildiği gözlenmiştir:

A) SULTANLAR TARAFINDAN DÜZENLENEN BEZM MECLİSLERİ

a) Cülûs Merasiminin Ardından:

Türkiye Selçuklu Devleti’nde sultanların tahta çıkışı için düzenlenen cülûs merasiminin ardından bezm (bezm-i âm/büyük ziyafet) tertip etmek kaynaklardan anlaşıldığına göre adetten idi. Meselâ, Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1192- 1196/1205-1211) babası II. Kılıç Arslan (1155-1192)’ın ölümünün ardından Konya’da tahta oturduğunda on gün süren eğlenceler düzenlemiştir⁵. I. Alâeddîn Keykubâd (1220-1237), ağabeyi I. İzzeddîn Keykâvus (1211-1220)’dan sonra önce Sivas’da, daha sonra Konya’da tahta oturunca Emir-i Meclis sabahın erken saatlerinden gece yarısına kadar mükemmel bir ziyafet sofrası hazırlatmıştı⁶. II. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1237-1246) de, babasının (I. Alâeddîn Keykubâd) ölümünün ardından tahta çıktığında üç gün yas tuttuktan sonra dördüncü gün, herkesin yas elbiselerini⁷ değiştirmelerini emretmişti. Daha sonra herkese rütbesine göre elbiseler, hilatler dağıtıp sarayda şahane bir bezm/eğlence düzenlemiştir⁸. Yine ağabeyi

² Türkiye Selçuklu Devleti’ndeki devlet erkânının genel eğlence hayatı hakkında bkz. M. Ersan, “Türkiye Selçuklularında Devlet Erkânının Eğlence Hayatı”, E.Ü. Tarih İncelemeleri Dergisi, XXI, Sayı: 1, İzmir 2006, s.73-106.

³ Genelde bezm kelimesi işret, sohbet, muhabbet meclisini ifade etmek için kullanılmıştır. Fakat eğlence anlayışının dışında savaş anlamına da geldiği konusunda bkz. Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, Türkçe çev. M. Öztürk, KBY, Ankara 1990.

⁴ Sözlük anlamı olarak işret, içki, içki içme, içki kullanma, yaşama, geçinme anlamına gelmektedir, bkz. F.Devellioğlu, *Osmanlı-Türkçe Lâgat*, Ankara 1990, s.558-559.

⁵ İbn Bîbî, *El-Evâmîrü'l-Alâiyye Fi'l-Umuri'l-Alâiyye*, nşr. A.Sadık Erzi, T.T.K., Ankara 1956, s.20, Türkçe çev. M.Öztürk, *El-Evâmîrü'l-Alâiyye Fi'l-Umuri'l-Alâiyye (Selçuk Name)* I, K.B.Y., Ankara 1996, s.39.

⁶ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.211, Türkçe çev., I, 229.

⁷ Türkiye Selçuklu Devleti’nin Abbâsî Hilafeti’ne bağlılıkları nedeniyle matem merasiminde beyaz atlas giyerlerdi, bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s.328.

⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.467, Türkçe çev., II, 22.

II. İzzeddîn Keykâvus (1246- 1249/1249- 1254/1257- 1259/1259-1262) tarafından Borgulu Kalesi'nde tutuklu bulunan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan (1254-1257/1259-1262/1262-1266) hapisten çıkıp tahta oturunca büyük bir ziyafet düzenleyip her türlü yiyeceği hazır etmiştir⁹. Cülus merasimleri sırasında düzenlenen bezm meclislerinde müzikli eğlencelere de yer verilmesi adettendi. Nitekim M. Ersan'ın¹⁰ İbnü'-Zahir'den naklettiğine göre, Memluk Sultanı Baybars, 1277 yılında Kayseri'de Selçuklu tahtına oturunca, Selçuklu sultanları için adet olan uygulamalar yerine getirilirken, eğlendiricilerin de gelmiş fakat "burası türkü söylenecek yer değildir denilerek" geri gönderilmişlerdir.

b) Elçi Kabulleri

Cülüs merasimleri dışında özellikle yabancı devlet elçileri geldiğinde sultanların güç ve prestijlerini göstermek için özel meclisler düzenlediklerini hatta eğlencelerin bir çoğunun halka açık olduğunu görüyoruz. Meselâ, İbn Bîbî'nin ifadesine göre¹¹; Rükneddîn II. Süleyman Şah (1196-1204), büyük padişahların elçilerini kabul ettiği zaman bâr-ı âm (halka açık) ve meclis-i has (özel meclis) düzenlemiştir. Elçilere ilgisini göstermek için altın kadehten birkaç yudum şarap da içmiştir. I. İzzeddîn Keykâvus hem tahta çıkışını tebrik etmek hem de babasının (I.Gıyaseddîn Keykavus) cenazesi için İznik Rum İmparatoru Theodor Laskaris (1205-1222)'den 1211 yılında gelen elçileri kabul ettikten sonra onların şerefine eğlence meclisi düzenlemiştir¹². I. Alâeddîn Keykubâd'ın ise Celâleddîn Hârezmşâh'ın elçisi Mucireddîn Tâhir b. Ömer el-Hârezmî için Kayseri'de Keykubadiye'de meclis düzenlediğini biliyoruz¹³. Ayrıca Sultan I. Alâeddîn Keykubâd, Celâleddîn Hârezmşâh'tan gelen ikinci elçilik heyetini (Taşdâr Melik Cemaleddîn Ferruh, Cemâleddîn Savecî, Necmeddîn Ebu Bekir Camî ve iki büyük Hârezmli emir) Alâiye'de ağırlamış ve elçiler sultana getirdikleri mektubu takdim ettikten yedi gün sonra kendilerine büyük bir bezm tertip edilmiştir¹⁴. Yine Sultan I. Alâeddîn

⁹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.625-626, Türkçe çev., II, 150.

¹⁰ *a.g.m.*, s.78.

¹¹ *a.g.e.*, s.64, Türkçe çev., I, 83.

¹² *a.g.e.*, s.131-132, Türkçe çev., I, 153; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddîn Keykavus (1211-1220)*, T.T.K. 1997, s.62.

¹³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.370, Türkçe çev., I, 377.

¹⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s. 374-375, Türkçe çev., I, 379-81.

Keykubâd 3 Şevvâl 634/30 Mayıs 1237 yılında Ramazan Bayramı kutlamaları için gelen komşu ülkelerin (Şam, Fars, Kirman, Yemen, T'aif, Rus, Bulgar, Rum ve Frenk) elçileri için Kayseri'de akşam yemeği verdikten sonra her türlü mücevherler ve her çeşit mezeyle dolu tabak ve kadehlerin yer aldığı muazzam bir eğlence meclisi tertip etmiştir. Hatta kendisi bu ziyafet sırasında yediği kuş etinden sonra rahatsızlanmış (zehirlenmiş) ve ölmüştür¹⁵. Bazen de sultan önemli bir iş için gönderdiği elçilerin dönüşünün ardından bezm düzenledi. Bu duruma örnek olarak, II. Gıyâseddîn Keyhüsrev, Şemseddîn İsfahânî'yi Batu Han'ın huzuruna göndermiş ve olumlu neticelerle döndüğü haberini alınca elçiler için bezm tertip etmiştir¹⁶.

c) Fetih Öncesi ve Sonrası

Sultanların en çok bezm meclisi düzenledikleri durumlardan birisi de fetih öncesi ve sonrasıdır. Meselâ, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus, Sinop seferine çıkmak için Sivas'da hazırlıkların tamamlanmasını beklerken bezm meclisleri düzenleyip hoşça vakit geçirmekteydi¹⁷. Daha sonra Sinop'u muhasara eden askerlerin kahramanlıkları ve şehrin hâkimi olan Kyr Aleksios'un esir edildiği haberi gelince de moralleri arttırmak için eğlence tertip etmiştir. Şehrin fetih haberi gelince de esir Tekfur Kyr Aleksios'un da katıldığı bir bezm daha düzenlenmiştir. Bu eğlencelerin belki de en gösterişlisi sultanın şehre girince düzenlediğidir. Çünkü bu yeni bezm de Sultan I. İzzeddîn Keykavus gücünü, heybetini göstermek için ziyafet sofrasının zenginliğinin yanı sıra esir Kyr Aleksios'u bir süre mecliste ayakta bekletmiş, daha sonra, sultanın emri ile Emîr-i Bâr¹⁸ tarafından devlet büyüklerinden mevkî bakımından üstte bir yere oturtulduktan sonra sabaha kadar süren zevk ve eğlenceye başlanmıştır¹⁹. Yine Sultan I. İzzeddîn Keykâvus 1216 yılında Antalya'yı ikinci kez feth edip şehre

¹⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.460-461, Türkçe çev., I, 455-456; E. Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi*, TTK Ankara 2003, s.93; Osman Turan, *a.g.e.*, s.388-89.

¹⁶ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.84, Türkçe çev., II, 543.

¹⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.147, Türkçe çev., I, 168-169. Salim Koca, *a.g.e.*, s.30.

¹⁸ Büyük, küçük emirler huzura kabul edilmek için toplandıklarında sultanın iznini tebliğ eden kişidir. Bir nevi izin emri olarak görev yapan bu kişinin unvanı Hacib'den aşağıdadır. Bkz. Bundari, *Zübdeü'n-Nusra Va Nuhatü'l-Ustra*, Türkçeye çev., Kıvameddin Burslan, İstanbul 1943, s. 115.

¹⁹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.149-153, Türkçe çev., I, 170-173; Salim Koca, *a.g.e.*, s.33.

girince halka açık bir bezm-i âm düzenlemiştir²⁰. 1218 yılında Suriye Seferine çıkmadan önce I. İzzeddîn Keykâvus moral olsun diye Elbistan Ovası'nda halka açık eğlence meclisi (bezm-i âm) tertip ettiği gibi Merzubân Kalesi'ni feth edince yine bezm-i âm organize etmiştir²¹.

Sultan I. Alâeddîn Keykubâd ise Alâiye ve Alara Kaleleri'nin fethinden sonra halka açık bir bezm-i âm düzenlemiştir²². Ayrıca, Yassı- çemen Savaşı (1230) öncesi Kızılırmak kıyısında Melik Eşref ile buluştuğunda Eyyübî Meliklerine hediyeler sunmak için çalgıcılarında hazır olduğu bir meclis düzenlediği²³ gibi savaşın ardından Erzurum'u da ilhak edince I. Alâeddîn Keykubâd zaferin kazanılmasında kendisine çok büyük yardımları dokunan Melik Eşref ve kardeşlerine on hil'at, on tane de tam takımlı at göndererek onları bezmine davet etmiştir²⁴.

Elde edilen askerî başarının ardından meclis düzenlenmesine bir diğer örnek olarak Kemâleddîn Kamyar'ın Gürcüler üzerine düzenlediği ve devlet için olumlu neticeler elde ettiği 1232 seferini gösterebiliriz. Zira bu başarının ardından Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın meclis düzenleyip başarıda pay sahibi olanlara hil'atler dağıtmıştır²⁵. Yine Harput Kalesi'nin ele geçirilişinin (1234) ardından I. Alâeddîn Keykubâd ikinci namazının ardından başlayan bir bezm tertip etmiş ve muhasara sırasında kaleye sığınan Eyyübî melikleri ile emirlerine de rütbe ve derecelerine göre hil'atler göndererek eğlenceye davet etmiştir. Şemşeddîn Sevab'ın dışındaki bütün Eyyübî melikleri ve emirleri kendilerine gönderilen hil'atleri giyerek eğlence meclisine gelip ikramları kabul etmişlerdir. Onun bu davranışı üzerine sultan dönüş izni verdiği Şamlılar'a hayvan satmanın cezası ölümden, idamdan ve yakılmadan başka bir şey olmayacağına dair ferman yayınlattıp halka duyurmuştur²⁶. Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev ise Sadeddîn Köpek tarafından 1239 yılında Amid Kalesi'nin fethi ardından eğlence meclisi düzenlemiştir²⁷.

²⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.145, Türkçe çev., I, 167; Salim Koca, *a.g.e.*, s.27.

²¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.186-187, Türkçe çev., I, 204-205; Salim Koca, *a.g.e.*, s.52-53.

²² İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.251, Türkçe çev., I, 269.

²³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.390, Türkçe çev., I, 392.

²⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.408, Türkçe çev., I, 411.

²⁵ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.423-424, Türkçe çev., I, 424.

²⁶ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.445-446, Türkçe çev., I, 442- 443.

²⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s. 497, Türkçe çev., II, 48.

d) Düğün Merasimleri

En çok **bezm ve işret meclisinin düzenlendiği durumlardan birisi de sultan düğünleridir**²⁸. **İbn Bîbî'nin**²⁹ teferruatlı bir şekilde bilgi verdiği I. İzzeddîn Keykâvus'un Erzincan Meliki'nin kızı Selçuk Hatun ile olan evliliği sırasında sultanın adı geçen beyliğin ileri gelenlerine hilatlerin yanı sıra çeşitli hediyeler takdim ettiği ve yaklaşık bir hafta devam eden bezm düzenlediği bilinmektedir. Yine **Sultan I. Alâeddîn Keykubâd**, Eyyûbî Melikesi Gaziye Hatun ile nikah kıydıktan sonra bezm-i âm organize ettirmiştir. Konuyla ilgili bir diğer çarpıcı örnek ise **II. Gıyâseddîn Keyhüsrev** dönemine aittir. **İbn Bîbî**³⁰, sultanın Gürcü Melikesi ile olan evliliğinin ardından gelin alayının Kayseri'ye kadar geçtiği yerlerde eğlence köşkleri kurdurduğunu ifade eder.

e) Tayin ve Atamalardan Sonra

Tayin veya atamalardan sonra düzenlenen bezm meclisine dair İbn Bîbî'de³¹ şu bilgi yer almaktadır: Sultan, Mühezzibüddîn Ali'nin ölümünün ardından vezirlik makamına atadığı Şemseddîn İsfahanî için "Kim Sahibin yazılı ve sözlü emrine uymazsa hiç düşünmeden onu bu kılıç ile ikiye ayırsın" dedikten sonra, Nevruz bayramı meclisi gibi, görkemli bir bezm organize ettirdi (1245).

f) İsyanların Bastırılmasından Sonra

Türkiye Selçuklu Sultanlarının tertip ettiği bezimler her zaman keyifli bir işin sonucunda düzenlenmeyebiliyordu. Sultanlar bazen tahta çıktıkları sırada bu durumdan hoşnut olmayan bir kardeşin bazen de tebaanın çıkarttığı bir isyanı bastırdıktan sonra eğlence meclisi düzenlerlerdi. Meselâ, I. İzzeddîn Keykâvus babasının ardından tahta çıktığında (1211) kardeşi I. Alâeddîn Keykubâd bu durumdan hoşnut olmamış ve saltanat için isyan etmişti. Nihayet 1213 yılı başlarında Sultan I. İzzeddîn Keykâvus kardeşini Ankara muhasarası

²⁸ Türkiye Selçuklu Sultan ve Meliklerinin evliliklerine dair bkz. E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri Ve Melikelerinin Evlilikleri", *S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi I. Uluslar Arası Selçuklu Kültür Ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri II*, Konya/Türkiye 2001, s.397- 421.

²⁹ *a.g.e.*, s.181, Türkçe çev., I, 200; Salim Koca, *a.g.e.*, s.88-89.

³⁰ *a.g.e.*, s. 484, Türkçe çev., II, 37.

³¹ *a.g.e.*, s. 544, Türkçe çev., II, 85

sonucu ele geçirince adı geçen şehirde 3 gün süren eğlence meclisi tertip ettirmiştir³². Daha sonra Malatya yakınlarındaki Mişar Kalesi'ne hapis ettikten sonra da Konya'da halka açık bir eğlence meclisi (bezm-i âm) düzenlemiştir³³.

Sultanı meşgul eden bir problemin çözümüne dair bir diğer örnek olarak şu olayı verebiliriz: Erzincan Hakimi Melik Alâeddîn'in emirleri ile yaşadığı gerginlik Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'a yansımıştı. Sultan mağdur edilen emirlerin problemini çözmek için Erzincan'a elçiler gönderip olumlu netice elde edince Keykubadiye sayarında eğlence meclisi (muhtemelen 1227-1228) düzenlemiştir³⁴.

İnceleme yaptığımız dönem içinde tebaa ile sultan arasında yaşanan en önemli problemlerden biri hiç kuşkusuz Babaî isyanıdır (1240). Devleti oldukça uğraştıran bu meselenin halledilmesinin ardından Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev dostlarının, nedimlerinin ve sanatkârların katılımıyla bir bezm (eğlence) düzenlemiştir³⁵.

g) Devlet Erkânına Düzenlenen Suikastlardan Sonra

Sultanlar bazen kendileri için tehlike oluşturan devlet erkanına suikast düzenleyip problemsiz şekilde kurtulmak için de eğlence meclislerinden yararlanabiliyorlardı. Meselâ, I. Alâeddîn Keykubâd tahta çıkmasında büyük yardımlarını gördüğü Beylerbeyi Çaşnigir Seyfeddîn Ayaba ve Emir-i Meclis Mübarizeddîn Behramşah'ın zamanla nüfuzlarını çok fazla arttırmaları nedeniyle taraflar arasında otorite krizi yaşanmaya başlayınca adı geçen emirler ile taraftarlarından (Emîr-i Ahûr Zeyneddîn Beşara, Emir Bahaeddîn Kutluca gibi) düzenlediği bir bezm meclisi sayesinde kurtulmuştur³⁶. Yine II. Gıyâseddîn Keyhüsrev, Sadeddîn Köpek'den kurtulmak için eğlence meclisi tertip etmiş ve eğlencenin sonunda Sivas Subaşı Hüsameddîn Karaca'nın yardımları ile kendisi için tehlike oluşturan adı geçen emirden kurtulmuştur³⁷.

³² İbn Bîbî, a.g.e., s.139, Türkçe çev., I, 160.

³³ İbn Bîbî, a.g.e., s.140, Türkçe çev., I, 161. İki taraf arasındaki mücadeleler için bkz. Salim Koca, a.g.e., s.22-28; E. Uyumaz, a.g.e., s.14-17.

³⁴ İbn Bîbî, a.g.e., s.346-347, Türkçe çev., I, 356-357; E. Uyumaz, a.g.e., s.41.

³⁵ İbn Bîbî, a.g.e., s. 504, Türkçe çev., II, 53.

³⁶ Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Bibi, a.g.e., s.267-268, Türkçe çev., I, 285; E. Uyumaz, a.g.e., s.25-30.

³⁷ İbn Bîbî, a.g.e., s. 481-482, Türkçe çev., II, 35.

Bazen de tam tersi kendileri bezm ve işret meclisinden sonra ölebiliyorlardı. Meselâ, yukarıda da bahsedildiği gibi I. Alâeddîn Keykubâd'ın 1237 yılı Ramazan Bayramı dolayısıyla düzenlediği bezm sırasında rahatsızlanarak ölmüştür. Yine II. Alâeddîn Keykubâd'ın (1249-1254) Baycu'nun ardından Mengü Kaan'ın yanına gitmek üzere harekete geçtiğinde bir gece yolda emirleri, nedimleriyle eğlence ve işret meclisi düzenledikten sonra sabaha ölüsü (1254) bulunmuştur³⁸. Dönemin kaynaklarının birçoğunun ortak ifadesine göre, katıldığı bir ziyafet sonucu en trajik şekilde ölen IV. Rükneddîn Süleyman Şah'tır. Sultan, Moğol Emiri Taceddîn Mu'tez'in Aksaray'da verdiği ziyafete katıldığı sırada önce içkisine zehir konulmuş daha sonra şiddete maruz kalmış ve ölmüştür³⁹.

Bazı Türkiye Selçuklu Sultanlarının eğlenceye çok düşkün oldukları için yukarıda verilen örneklerin dışında da meclis düzenledikleri hatta bu konuda abartıya kaçtıkları bilinmektedir. Meselâ, II. Gıyâseddîn Keyhüsrev devletin kaderini değiştiren 1243 Köseadağ Savaşı öncesi hazırlıklar ile ilgileneceği yerde ordugâh çadırında eğlence meclisleri düzenlemekle meşgul olmuştur. Hatta savaşla ilgili taktik konusunda kendisine bilgi sunmak için huzuruna gelenleri bile ancak eğlence meclisinde kabul etmiştir⁴⁰. Yine oğlu II. İzzeddîn Keykâvus da devletin maddî manevî zor şartlarında bile eğlenceye, çalgıya ve şaraba olan düşkünlüğünden vazgeçmemiştir. Hatta sultanın eğlenceye olan düşkünlüğü devlet erkânı arasında bile huzursuzluğa neden olmuştur⁴¹.

Sultanların Bezm Meclislerine Katılanlar

Yukarıda da bahsedildiği gibi sultanlar tarafından çeşitli nedenlerle düzenlenen eğlence meclisleri saray hayatının vazgeçilmezleri arasında yer alsalar da dönemin kaynaklarında haklarında teferruatlı bilgiler bulunmamaktadır. Meselâ, eğlence meclisleri için sarayda ayrılmış mekân veya mekânların özellikleri, organizasyonundan kim ya da kimlerin sorumlu olduğu,

³⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.630, Türkçe çev., II, 153-154; E. Uyumaz, "Kaynaklara Göre Türkiye Selçuklu Sultanları'nın Ölümleri Ve Mezar Yerleri", *Prof. Dr. Ramazan Şeşen Armağanı*, IRCICA 2005, s.163.

³⁹ Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. E.Uyumaz, *a.g.m.*, s.164-167.

⁴⁰ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s. 524, Türkçe çev., II, 69.

⁴¹ Daha geniş bilgi için bkz. İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.605-606, Türkçe çev., II, 134-135.

kimlerin ne tür meclislere davet edildiği hatta iştirakçilerin davet şekilleri ve protokol düzeninin nasıl olduğu konusunda pek bir malumatımız yoktur.

Elimizdeki mevcut bilgilere göre, ilk defa Türkiye Selçuklu Devleti'nin yükseliş döneminde varlığından haberdar olduğumuz "Emir-i Meclis" adlı bir görevli vardır. Adı geçen hizmetliye İlhanlı ve Memlûk Devletlerinde de rastlanmaktadır. Araştırmacıların ortak ifadesine göre ise, hükümdar ile görüşmek için huzura gelenleri içeriye alan ve farklı sebepler nedeniyle düzenlenen gerek meclis gerekse merasimlerde teşrifat nazırı olarak hizmet eden bir memurdur⁴². Araştırma yaptığımız dönemde kaynaklarda bu unvanı kullanan ilk kişi I. Gıyâseddîn'in yakın adamları arasında gösterilen Emir Mübarizeddîn Behramşah'dır. Ancak Emîr-i Meclis unvanını ne zaman ve niçin aldığı, görevinin neler olduğu, protokoldeki yeri konusunda hiçbir bilgimiz yoktur. Sultanların bezm düzenledikleri durumlara baktığımızda Emîr-i Meclis Mübarizeddîn Behramşah'ı ilgilendiren iki örnekle karşılaşırız. Bunlardan birisi Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Erzincan Meliki'nin kızı ile evlenmesi sırasında elçi olarak görev yapması ve düğün merasimlerinde yer almasıdır. Diğeri ise I. Alâeddîn Keykubâd'ın cülûs merasimi sırasında Konya'da tahta oturmasının ardından mükemmel bir ziyafet sofrası organize ettiğine dair İbn Bîbî'de⁴³ verilen bilgidir. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla kaynaklarda bu unvanla anılan ikinci kişi ise Karahisarlı Cemâleddîn Ebû Bekir'dir. III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in saltanatı (1266-1284) sırasında yaşanan hadiselerde tutuklanan Siyavuş/Cimri'yi sultanın huzuruna getiren kişi Emîr-i Meclis Cemâleddîn Ebû Bekir'dir⁴⁴. Fakat adı geçen her iki zatın buradaki faaliyetlerinin Emîr-i Meclis unvanı ile ne kadar alakalı olduğu konusunda net bir şey söylemek mümkün değildir.

Emîr-i Meclis'in dışında eğlence meclisinin vazgeçilmezleri arasında sâkiler ve mûsiki şînâslar yer almaktadır. Nitekim İbn Bîbî⁴⁵ "sarayda düzenlenen meclislerde sakiler hizmet eder, işinin ehli çalgıcılar, gazel okuyucularından oluşan saray sanatçıları vardı" demektedir. Bunlar bezm sırasında saz çalıp, şarkı söyledikleri gibi kavvâlan-ı haslar semâ gösterileri de

⁴² Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, TTK, Ankara 1988, s.82; "Emir-Meclis", *İA*, IV, 261; Asri Çubuka, "Emir-i Meclis", *DİA*, XI, 141-142.

⁴³ *a.g.e.*, s. 181, 221, Türkçe çev., II, 200-229.

⁴⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s. 728, Türkçe çev., II, 238.

⁴⁵ *a.g.e.*, s.233,460, Türkçe çev., I, 251, 455.

yaparlardı. Türkiye Selçuklu Devleti Sarayı'ndaki kadrolu musikişinaslara dair günümüze ulaşan iki tayin menşuru mevcuttur. Bunlardan ilki mugannîlerin meliki olarak tarif edilen ve işrâf dîvânı kaleminden maaşının ödenmesi uygun görülen İzzeddîn Abdurrahman'a, diğeri ise Şerefeddîn Şirî'e aittir⁴⁶.

Dönemin saray eğlencesinde kaynaklarda en çok adı geçen musiki aletleri arasında telli sazlardan çeng, lâvta, barbut, rûd, tar, ud, yaylı sazlardan rebab⁴⁷, nefesli sazlardan, ney, kaval, ergânun (org), boru, zurna, vurmali sazlardan ise def, davul yer almaktadır. İbn Bîbî⁴⁸, özellikle "eğlence meclislerinde şarkıcılar, kaval, ud, rebab ve çeng gibi sazlar çalardı" demektedir. Meselâ, I. Alâeddîn Keykubâd Konya'da tahta oturduğunda, Emîr-i Meclis mükemmel bir ziyafet sofrası hazırlatmıştı. Sofrada nefis meyveler, lal renkli içecekler ve her türlü meze bulunmaktaydı. Mutribler (çalgıcılar, şarkıcılar) şarkı söylemeye başlayınca orada bulunanlar lâvta ve rebabın sesini dinlemeye başladılar. Ayrıca ney ve def sesi de duyuluyordu⁴⁹. Yine adı geçen sultan 1228 yılında Erzincan'ı ilhak ettikten sonra Alâiye'de dinlenirken rud sesini dinleyip şarap içmiştir. Bizzat Âmid seferine çıkma kararı verdikten sonra bir süre kendini eğlenmeye vermiş ve tar sesi dinlemiştir. Vurmali ve nefesli sazların bir kısmı ise daha çok açık havada yapılan törenlerde kullanılmaktadır. Meselâ, I. İzzeddîn Keykâvus, kendisine karşı ittifak oluşturarak Kayseri'yi kuşatan kardeşi I. Alâeddîn Keykubâd'ın oluşturduğu siyasi birliği bozup onu güçsüz bırakarak geri çekilmesini sağlayınca adı geçen şehirde davul, zurna ve boru sesleri yükselmiştir⁵⁰.

Müziyenlerin dışında sultan meclislerinden dostlar, nedimler, mütefekkirler, şâîrler ve ilim-irfan sahibi kişiler eksik olmazdı. Meselâ, Sultan Rükneddîn II. Süleyman Şah umumî ziyafetler ve müzikli eğlenceler tertip ettiğinde şair, âlim ve mütefekkirleri de sohbet için meclisine davet ederdi⁵¹.

⁴⁶ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK Ankara 1988, s.37- 41.

⁴⁷ Ahmet Eflâkî, Dört haneli olan Arap rebabına karşılık Mevlana'nın rebabı altı haneli yapmalarını buyurduğunu bunun nedeninin de Mevlana tarafından şöyle açıklandığını belirtmektedir: "Bizim rebabımızın altı köşe olması dünyanın altı cihetinin sınırlarını göstermesindedir", bkz. *Menakibü'l-Arifin*, nşr. Tahsin Yazıcı, Ankara 1976, I, 88, Türçeye çev. Tahsin Yazıcı, *Ariflerin Menkabeleri*, I, 94.

⁴⁸ a.g.e., s.573, Türççe çev., II, 107

⁴⁹ İbn Bîbî, a.g.e., s.211, 218, Türççe çev., I, 229, 236.

⁵⁰ İbn Bîbî, a.g.e., s. 118, Türççe çev., I, 138.

⁵¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.264.

Yine I. İzzeddîn Keykâvus'un meclisinde, bezminde ve sarayında daima bilginler, sanatkarlar olurdu⁵². Bunların dışında sultanlar bazen sözünden sohbetinden hoşlandığı kişileri de meclislerine davet ederdi. Meselâ, I. Alâeddîn Keykubâd, çok iyi bir tabip olmamasına rağmen iyi Rumca bildiği için Süryanî hekim İbn Kerâyâ'yı meclislere çağırır ve onunla Rumca konuşurdu. Eğlence hayatına düşkünlüğü ile bilinen Sultan II. Gıyâseddîn'in meclisinde de dostları, nedimleri ve sanatkarlar eksik olmazdı⁵³. Ancak, sultanların bir yeri feth ettikten sonra düzenledikleri meclislere davet edilen katılımcılar sıradan, seçkin kişiler, makam mevki bakımından büyük, küçük olabiliyordu. Meselâ, I. İzzeddîn Keykâvus 1216 yılında Antalya'da ki huzursuzluğu giderip hâkimiyeti sağlayıp şehre girdikten sonra bütün subaşaların, komutanların, ellibaşılar'ın ve askerlerin katıldığı büyük bir bezm-âm tertip ettirmiş ve bu eğlence bir hafta devam etmiştir⁵⁴. Bu duruma bir diğer örnek olarak I. Alâeddîn Keykubâd'ın Alâiyye ve Alara'nın fethinden sonra Antalya'da tertip ettiği bezm-i âm'a büyük, küçük, seçkin ve sıradan demeden herkesi davet etmesini verebiliriz⁵⁵.

Eğlence Anlayışı

Dönemin Saray hayatında en çok çevgan, cirit, mızrak oyunu, halka kapma, ok atma, av ve binicilik eğlence amaçlı düzenlenen organizasyonlardı. Sultanlar gerek bezm kurulması için emir verdiğinde gerekse eğlence için belirtilen organizasyonlardan birisi veya birkaçı ile vakit geçirirdi. Meselâ, I. İzzeddîn Keykâvus Ermeni Tekfuru Leon'u itaat altına (1218) aldıktan sonra Kayseri yakınlarında Çevgan oyunu ve av ile eğlenmiştir⁵⁶. I. Alâeddîn Keykubâd, Alâiye seferi için hazırlık yaparken (1221-22) cirit oyununda usta olan süvarileri çağirtmiş ve bir süre onlarla birlikte olduktan sonra meydandan ayrılarak saraya gelmiş ve meclis düzenletmiştir. Bu durum yaklaşık bir hafta devam etmiştir. Yine inşası devam eden Kubadabad Sarayı'nı denetlerken yaklaşık bir ay kadar çevgan oynayarak, avlanarak ve rud sesi dinleyerek vakit

⁵² İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.127-128, Türkçe çev., I, 149; Salim Koca, *a.g.e.*, s.97.

⁵³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s. 504, Türkçe çev., II, 53.

⁵⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.145, Türkçe çev., I, 167; Salim Koca, *a.g.e.*, s.37.

⁵⁵ Bkz. İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.251, Türkçe çev., I, 269.

⁵⁶ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.168, Türkçe çev., I, 188.

geçirmiştir⁵⁷. Bunların dışında tavla, satranç gibi oyunlarda sultanların eğlenceleri arasında yer almaktaydı.

Bir çeşit spor ve askerî taktik amaçlı bu organizasyonlardan sonra eğlenceye mükemmel şekilde hazırlanan bezm sofrasında devam edilirdi. Bu sofraların vazgeçilmezleri ise musiki şinaslar, sakiler, keyif verici maddeler, envai çeşit yiyecek ve mezelerdi. Ayrıca bezm meclislerinde çeşitli konularda sohbetler edilirdi. Meselâ, I. Alâeddîn Keykubâd'ın meclisinde siyasetten başka ilim ve kültür meseleleri de tartışılırdı⁵⁸. İbn Bîbî'nin kaydettiğine göre⁵⁹, adı geçen sultan meclisinde şakaya yer vermez, meliklerin tarihlerinden ve eski padişahların hayatlarından bahseden kitaplar okumayı çok severdi. Müzisyenleri dinlerken musiki kitaplarından, vezin ve usul gibi konulardan konuşmaktan hoşlanırdı. Eğer nedimlerinden biri veya yakınlarından rütbesini aşan bir söz söyler veya davranışta bulunursa, onu azarlayıp bir daha meclisine çağdırmazdı.

B) DEVLET ERKÂNI TARAFINDAN DÜZENLENEN BEZM MECLİSLERİ

a) Vezirlerin Düzenlediği:

Türkiye Selçuklu Devlet Erkânı da tıpkı sultanlar gibi çeşitli nedenlerden dolayı bezm meclisleri tertip etmişlerdir. Meselâ, Sultan II. İzzeddîn Keykâvus'un vezirlerinden olan Şemseddîn Isfahanî'nin sultan bezmilerini aratmayacak şekilde tertip ettirdiği eğlence meclisine dair İbn Bîbî'nin⁶⁰ verdiği şu bilgiler konumuzu aydınlatması bakımından yararlı olacağı kanaatindeyiz. Şemseddîn Isfahanî ülke işlerini bitirdikten sonra kalan vaktini eğlence meclislerinde geçirirdi. İkinci namazından sonra önce ok atar, at sürer, askerî ve saltanat işlerinin gereklerinden olan çeşitli oyunlar oynardı. Akşam namazından sonra ise eğlence meclisi düzenlerdi. Nedimler, sanatkarlar, şarkıcılar, kavâl, ud, rebab ve çeng gibi sazlar çalanlar meclise gelirler ve önce sazlarını akort ettikten sonra nağmelere başlardı. Bir süre sonra "şerefe" sesleri duyulur ve civar memleketlerden yardım ve bağış almak için gelmiş olan âlimler ile çeşitli

⁵⁷ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.239, 356, Türkçe çev., I, 258, 366.

⁵⁸ Osman Turan, *a.g.e.*, s. 391.

⁵⁹ *a.g.e.*, 228, Türkçe çev., I, 246.

⁶⁰ Bkz. *el-Evâmîrü'l-Alâiyye fi'l-umurü'l-Alâiyye*, 107, Türkçe çev., II, 573-574.

ilim dallarında sohbetler edilir Farsça ve Arapça hutbeler, risaleler üzerinde konuşulurdu.

b) Ordu Kumandanlarının Düzenlediği

Bizzat sultanın katılmadığı bir sefer sırasında rakip taraftan elçi gelirse ordunun kumandanı da tıpkı sultan gibi elçi için eğlence meclisi düzenleyip ona hediyeler takdim ederdi. Meselâ, Suğdak Seferi (1225) sırasında barış önerisi için gelen Rus elçisi Hüsameddîn Çoban tarafından o şekilde ağırlandı⁶¹.

Fetih öncesi ve sonrası sultanların eğlence meclisi düzenlemesi yukarıda da bahsedildiği gibi adetten idi. Ancak İbn Bîbî askerinin maneviyatını yükseltirken rakip tarafın moralini bozmak için bizzat sefer sırasında ve sonunda kumandanların da eğlence meclisleri tertip ettiklerine dair şu bilgileri verir⁶²; Suğdak Seferi (1225) sırasında Hüsameddîn Çoban Kıpçak ordusu ve Suğdaklılar'ın moralini bozmak, kendilerine olan güveni rahatlığı sergilemek için sefer sırasında iştret meclisleri düzenlemiş ve neticesini de olumlu şekilde almıştır. Yine sefer sırasında kazanılan başarının ardından sultanın dışında kumandanın eğlence meclisi düzenlediğine dair örnek olarak, Emir Mübarizeddîn Çavlı'nın 1226 yılında Kahta Kalesi'ni ele geçişinin ardından büyük bir eğlence meclisi tertip etmesini verebiliriz.

c) Elçi Olarak Görevlendirilenlerin Düzenlediği

Çaşnigir Emir Şemseddîn Altunaba, Celâleddîn Hârezmşâh'a elçi olarak görevlendirilince (h.626/m.1228- 1229) Hârezmşâh'ın veziri Şerefü'l-Mülk Fahreddîn Ali ile görüştüktan sonra çadırına dönünce Hârezm emirlerini davet ederek muhteşem bir eğlence meclisi (bezm) düzenlemiştir. Mecliste aç gözün bile rüyasında göremeyeceği öyle yiyecek ve içecekler vardı ki, Hârezm emirleri, bir anda bu kadar bol ve çeşitli yiyecek görmekten, meclisin tertip ve düzeninden hayrete düşmüşlerdir⁶³.

⁶¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.321-322, Türkçe çev., I, 334-335.

⁶² İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.281, 324-325, Türkçe çev., I, 298, 337-338.

⁶³ İbn , *a.g.e.*, s.382, Türkçe çev., I, 386.

SONUÇ

Dönemin eğlence anlayışı ile ilgili kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre sultan her ne sebepten dolayı bezm meclisi emrini verdi ise bizce hazırlıklar ona göre yapılıyordu. Cülûs merasimi, elçi kabulü gibi resmi işler için düzenlenen meclislerde konuk olarak davet edilecekler başta olmak üzere protokol kurallarına daha fazla dikkat edildiği kanaatindeyiz. Ancak bezm meclisi için hazırlanan sofralar her zaman kusursuz ve mükemmel idi⁶⁴. Bunların dışında elimizdeki mevcut kaynaklardan bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla az da olsa ilk defa bezm meclisi ile ilgili bilgi Sultan II. Rükneddîn Süleyman Şah'tan itibaren verilmektedir. Ayrıca sultanlar bezm meclisleri ile devlet erkânının (emîrlerin, kumandanların) kendisine olan bağlılıklarını, adapların ölçüp gerekli konularda fikirlerini alırdı. Sultanın tertip ettiği eğlence meclisine çok geçerli bir mazereti olmadan gelmemek, sunulan hediyeleri kabul etmemek saygısızlık olarak kabul ediliyordu. Hatta cezayı gerektiriyordu. Bu meclislerin bir diğer önemli özelliği de sultanların devlet erkânı ile olduğu kadar dönemin en seçkin âlim, şair ve mütefekkir ile de buluşup, kaynaştığı, fikir alış-verişinde bulunmasıdır. Nitekim bu sayede gerek geçmiş gerekse yaşadığı dönemin siyasî, ilmî, kültürel faaliyetlerinden haberdar oldukları gibi yenilikleri de takip ederlerdi.

⁶⁴ Nizâmü'l-Mülk'ün *Siyasetnâme*'sinde belirttiğine göre, sultanların bâr-ı has ve bâr-ı âm tertip etmesi adettendir ve davet edilenler yanlarında kendi sürahi ve sakisini getiremez. Zira her devirde konuklar padişahların sarayından kendi evlerine yiyecek, içecek götürürler. Zira sultan cihanın aile reisidir ve kendi ailesine en iyi şekilde yiyecek, içecek temin etmelidir. Bkz. Nizâmü'l-Mülk, *Siyaset-nâme*, haz. M.A. Köymen, TTK Ankara 1999, s.84-85.

ABSTRACT

**“ROYAL ENTERTAINMENT PARTIES IN THE
STATE OF ANATOLIAN SELJUK”**

In this paper we have tried to discuss the times, purposes, participants and the scope of entertainment concept of the entertainment parties held by the sultans and state officials of the Turkish Seljuk State who ruled in Anatolia for approximately 230 years, which parties were organised primarily at the palaces.

We have discovered that the entertainment parties, which were called by the terms bezm in Persian and ishreet in Arabic in the literature of the era used to be organised not only for various reasons such as accession ceremony, reception of envoys, weddings, but also for purposes of assassination. Besides, such parties had a major function, in addition to entertainment, such as to form a medium of meeting and getting closer, exchanging of ideas for elite scholars, poets, thinkers and the sultan and state officials.

Key Words: Turkish Seljuk State, Anatolia, Bezm, Entertainment Parties, Accession Ceremony.

